

Hospodářské vyrovnání rakouskouherské po stránce průmyslové.

Přednáška v České společnosti národohospodářské v Praze 1902.

JUDr. Rudolf Hotowetz.

Vyrovnáním z r. 1867 bylo vysloveno, že vedle společných záležitostí celého mocnářství jest ještě řada věcí (nejmně hospodářských), které sice každá polovina říše může dle své libovůle upravit a zařídit, které však přece jsou povahy takové, že jich upravení podle společných základů je žádoucím. Žádná polovice říše nechtěla se však vzdáti své samostatnosti v této příčině úplně a trvale, a stanoveno proto, že se má úmluva o stejnoměrném upravení dotyčných věcí učiniti jen na určitou dobu, po jejíž uplynutí se úmluva má dle potřeby revidovati a znova uzavřít. Kdyby k nové úmluvě nedošlo, každá polovice říše si upraví dotyčné věci úplně samostatně.

Toť jest t. zv. hospodářské vyrovnání, které se vždy občas obnovovati musí, které dnes právně už nestává a o jehož obnovení se nyní zase jedná.

§ 2. zákona z 27. prosince 1867 č. 146 ř. zák. stanoví, že věci, které pokud možno dle stejných zásad upraveny býti mají, jsou:

1. věci obchodní, zejména zákonodárství celní,
2. zákonodárství o nepřímých daních,
3. upravení měny,
4. zákon branný,
5. ustanovení o železnicích, týkajících se zájmův obou polovin říše.

Bližší provedení tohoto předpisu nastává zvláštním zákonem. § 61. uherského zákona (čl. XII. z r. 1867) výslovně stanoví, že »ujednání dotyčné má se státi vzájemnou smlouvou tak, jak se činí podobné smlouvy mezi dvěma státy od sebe úplně neodvislými. Zodpovědná ministerstva obou smlouvajících stran mají po vzájemné dohodě podrobný návrh smlouvy vyhotoviti, návrh ten má pak býti předložen každému z obou parlamentův a usnesení jich pak sankci císařově«.

Uherský zákon tedy výslovně předpisuje vyřízení smlouvy (zvané: celní a obchodní svazek) parlamentem, a to nejen parlamentem uherským, nýbrž i parlamentem rakouským. Smlouva u nás na základě § 14. kodifikovaná není tedy — dle výslovného znění uherského zákona — právoplatným svazkem obchodním a celním.

Kdyby k vyrovnání hospodářskému nedošlo, nebylo by tím vyrovnání státoprávní formálně vůbec dotčeno; mocnář, zevnější záležitosti, diplomatické zastoupení, armáda zůstaly by i nadále společnými; jen věci hospodářské upravovala by si pak každá polovina říše samostatně. A že by pak ani celní rozlučka

nemusila nastati, toho nejlepším příkladem je stav dnešní. Dnes totiž žádného celního a obchodního svazku vůbec nemáme a uherský zákon z r. 1899 konstatuje výslovně, že pro Uhersko nastal právní stav samostatného celního území. Přes to jsou záležitosti výše zmíněné v obou polovinách říše dosud stejně upraveny a celní území je dosud společné. A i tenkrát, kdyby některé ze zmíněných záležitostí byly zcela různě upraveny, nemusila by celní rozlučka ještě nastati, poněvadž by obě polovice říše mohly mezi sebou uzavřít obchodní smlouvu, zaručující bezcelnost vzájemného dovozu a vývozu — předpokládaje ovšem, že by taková smlouva dosáhla souhlasu ostatních států, se kterými jsme uzavřeli resp. příště uzavřeme obchodní smlouvy s klausulí největších výhod. Po mém názoru není nijak jisto, že bychom tohoto souhlasu dosáhli, a bude tedy třeba pamatovati na to při uzavírání příštích smluv obchodních.

Ačkoli tedy zrušení celní a obchodní jednoty formálně nemá žádného vlivu na státoprávní vyrovnání, tož přece nelze pochybovati o tom, že by zrušení jednoty té ve skutečnosti mělo — byť i teprve časem — podstatný vliv na státoprávní postavení obou polovin říše, a v tom leží spolu také důvod, proč koruna rozluky celní a obchodní ani dosud připustiti nechtěla, ani nikdy nepřipustí, pokud to vůbec bude možno.

První zákon, kterým hospodářské vyrovnání bylo upraveno, datuje se z prosince r. 1867 (ř. z. č. 4 z r. 1868). Upravení hospodářských poměrů stalo se jím tak, že mezi oběma polovinami říše uzavřen celní a obchodní svazek na dobu 10 let. R. 1876 byl celní a obchodní svazek vypovězen, ale později dvakrát, až do konce června 1878, prodloužen, zákonem ze dne 27. června 1878 ř. z. č. 62 pak znova uzavřen s platností do konce r. 1887. R. 1887 (zákonem z 21. května 1887 ř. z. č. 48) prodloužen na dalších 10 let (až do konce r. 1897) a v této periodě částečně změněn dodatečnými zákony; tak v červenci 1891 zrušena smlouva ohledně Lloydu, v srpnu 1892 zavedena korunová měna, v prosinci 1893 rozloučena společná úprava patentův atd.

R. 1896 byl celní a obchodní svazek zase vypovězen a obě vlády začaly ihned jednati o nové jeho upravení. Avšak následkem známých politických a parlamentních poměrů tehdejších nebylo možno nový svazek parlamentně uzavřít, a proto dosavadní celní a obchodní svazek přes to, že byl vypovězen, dvakráte (v prosinci 1897 a 1898) byl prodloužen až do konce r. 1899 na základě § 14.

Proti dalšímu prodlužování tohoto svazku beze schválení rakouského parlamentu, proti t. zv. Bánffyově Išelské klausuli ozval se však v Uhrách samotných nepřemožitelný odpor; Bánffy musil ustoupiti a na jeho místo nastoupil Széll, který konstruoval novou formuli, vrcholící v tom, že neobnovením celního a obchodního svazku nastal pro Uhersko právní stav samostatného celního území a že sice dosavadní stejná úprava obchodních záležitostí se zachovává i nadále, avšak jen pod podmínkou reciprocity, t. j., že

také rakouská polovina říše stejně se zachová. Dosavadní stav má být zachován do konce r. 1907; kdyby však rakouská polovina říše v čemkoli porušila reciprocitu, může Uhersko ihned věci své samostatně upravit. Dosavadní celní tarif má být nahrazen novým, který má v platnost vejíti nejdéle před počtím jednání o smlouvy.

To jest t. zv. Széllova formule, na základě které společné celní a obchodní území rakousko-uherské bylo zachováno. V Uhrách ve příčině té platí zák. článek XXX. z r. 1899, v Rakousku císařské nařízení ze dne 21. září 1899 ř. z. č. 176, vydané na základě § 14.

Obsah obou těchto zákonů, resp. nařízení je ve věci skoro stejný, jenže uherský zákon obsahuje více o předpis, že — kdyby před r. 1903 nebyl parlamentně uzavřen nový celní a obchodní svazek — směřjí nové smlouvy obchodní býti uzavřeny nejdéle jen do konce r. 1907; dále obsahuje rakouské nařízení předpis, že dosavadní stav má být zachován až do konce r. 1907, »pakliže se zachová reciprocita a pakliže se do r. 1903 neuzavře nový celní a obchodní svazek«, z čehož by se zdálo vycházeti, že nejdelší termin pro uzavření svazku je r. 1903 a po něm že uzavření je už vyloučeno. Avšak ustanovení to v uherském zákoně schází (na místě něho je tam uvedené ustanovení o celních a obchodních smlouvách) a rakouské nařízení ve svém článku III. připouští uplatnění nového svazku kdykoli v době mezi r. 1899 až do konce r. 1907, takže nový svazek nepochybně i po roce 1903 uzavřen býti může. O novém svazku má — dle obou zákonů, resp. nařízení — vyjednávání mezi oběma vládami počítí nejdéle r. 1901, konečný termin však nikde přesně neudán. Rok 1903 jest, jak řečeno, jen pro trvání obchodních smluv závažným.

Dosavadní celní tarif rakouskouherský má být nahrazen novým, který má (dle znění obou zákonů, resp. nařízení) stejnoměrně chrániti zájmy zemědělské i průmyslové obou států. Pro uzákonění nového celního tarifu rovněž není udán přesný termin — tarif má být hotov »před počátkem smluvního jednání s cizími státy«. Smlouvy s těmito cizími státy musí se vypověděti, pakliže toho i jen jeden stát žádá a půl roku před lhůtou výpovědní druhému státu oznámí.

Bude vám známo, že nejprve rakouská, pak i uherská vláda úmysl, vypověděti obchodní smlouvy, oznámily sobě v čas.

O výklad Széllovy formule zuří dnes v Uhrách prudký boj. Oposice tvrdí, že okolnost, že do r. 1902 není hotov nový celní a obchodní svazek a nový celní tarif, znamená porušení reciprocity a že tedy začátkem r. 1903 má nastati oddělené celní území uherské. Proti tomu vystupuje Széll a jeho věrní a praví, že toto tvrzení není správné. Széll vykládá svou formuli následovně:

1. Nový celní a obchodní svazek má být hotov do konce r. 1902; nebude-li hotov, jediný následek toho bude, že by obchodní smlouvy (před dohotovením svazku) směly býti uzavřeny jen do konce r. 1907;

2. nový celní a obchodní svazek může ale i po roce 1902 až do konce r. 1907 kdykoli parlamentárně býti uzavřen;

3. nový celní tarif musí býti hotov, než se počne jednati s cizími státy o obnovu obchodních smluv, ale nevyřízení celního tarifu do konce r. 1902 není porušením reciprocity.

Je nepochybné, že výklad tento úplně se srovnává s přesným zněním zákona uherského a zdá se, že odpor proti tomuto výkladu asi nenabude půdy. Ale rovněž je jisto, že při sdělení Széllovy formule počítalo se s uplynutím obchodních smluv r. 1903, tedy s termínem 1902 (kdy výpověď se dá) jako s věcí jistou; nebyloť by jinak vysvětlitelno častější opakování r. 1903 ve znění uherského zákona a také uherští i naši politikové vykládali až do nejnovější doby Széllovu formuli tak, že — nebude-li do konce r. 1902 celní a obchodní svazek uzavřen a zejména nový celní tarif, na který Uhři kladou největší váhu, dohotoven — že nastane porušení reciprocity a samostatné celní území uherské. Ale je jasno, že se změněnými poměry ohledně trvání obchodních smluv se spolu změnily také poměry ohledně upravení hospodářských poměrů rakouskouherských.

Tím stalo se také, že Széllova formule minula se s jedním z cílů svých; tím měl býti totiž nátlak na rakouskou vládu a rakouský parlament, aby co nejrychleji — nejdéle do konce r. 1902 — definitivně upravily celní a obchodní svazek rakouskouherský, poněvadž omeškání tohoto termínu znamenalo by okamžité rozloučení obchodní jednoty obou polovin říše. Cíle tohoto nedosaženo, poněvadž za dnešních poměrů kodifikace nového celního a obchodního svazku i nového celního tarifu není — se stanoviska Széllovy formule — nezbytně nutná a může býti bez nebezpečí pro obchodní jednotu odložena na tak dlouho — ovšem nejdéle do r. 1907 — až budou smlouvy obchodní s cizími státy vypovězeny, neboť teprve potom počnou »jednání o obnovu obchodních smluv«. Pouhé vypovězení beze všeho předběžného jednání s cizími státy nemůže zajisté býti považováno za »počátek jednání«. Jakmile ale smlouvy budou vypovězeny, pak bude musit býti aspoň nový celní tarif projednán a vyřízen co nejrychleji, ba možno říci hned, pakliže by celní a obchodní jednotu měla vůbec přes r. 1907 býti úplně zajištěna. Széll se sice nevyslovil, považuje-li neexistenci nového celního tarifu před počátkem jednání o smlouvy za porušení reciprocity; ale dle znění zákona to porušení reciprocity rozhodně je.

Celní a obchodní svazek by arci i po vypovězení smluv mohl býti ještě uzavřen, poněvadž jediný následek jeho dřívějšího neuzavření je pouze ten, že by pak směly celní a obchodní smlouvy býti uzavřeny jen až do konce r. 1907. To jest arci následek dosti závažný, ale ani ten není nepřekonatelný, neboť v případě nutnosti by se cizí státy asi i s tímto termínem spřátelily. Ostatně, jak jsem již řekl, není celá tato věc dnes akutní, poněvadž k jednání o celní a obchodní smlouvy tak brzy asi nepřijdeme.

Již několikrát uveřejněny zprávy — původu patrně oficiálního — že jde o prodloužení dosavadních obchodních smluv mezi evropskými státy a v nejposlednějším čase vystoupil v jistém londýnském časopise *ballon d'essai*, původu patrně německého, navrhuje prodloužení jich dokonce o celých pět let.

Prodloužení takové, na přesný termín vázané, vyžadovalo by však zvláštní pozitivní úmluvu a ne pouze negativní čin, to jest: nedání výpovědi. Taková zvláštní úmluva musila by býti považována za »jednání o obchodní smlouvě« a tím okamžikem by se rozluštění poměru rakouskohoerského stalo iminentně akutním. Dá se tedy předpokládati, že naše vláda bude naléhati na to, aby prodloužení smluv nestalo se takouto pozitivní úmluvou, nýbrž jen mlčky, prostým nevypověděním.

Jak se věc na konec rozhodne, dnes arci nikdo neví, ale prodloužení smluv je při nejmenším velice pravděpodobno a stane se nepochybně takovým způsobem, aby žádný stát — tedy ani Rakousko-Uhersko vzhledem ke svým vnitřním poměrům — nebyl přiveden do rozpaků.

Prodloužení smluv je pravděpodobno proto, poněvadž Německo — které je dnes hlavním činitelem ve věci této — už půldruhého roku zápasí o nový celní tarif, nutný to podklad nových smluv — ale přemrštěné požadavky německých agrárníkův křížují i samy intence vlády, a odpor jiných stran proti vysokým agrárním cům v tarifu navrhovaným znemožní tarif as i tenkrát, když by se agrárníci s vládou dohodli. Přes to lze se v Německu i pravděpodobných překvapení nadíti; zejména nám Německo v uplynulém století několik takových mrzutých překvapení připravilo a dlužno tudíž připravovati se na všechny eventuality.

Také kodifikování nového švýcarského tarifu, o jehož návrhu bude co nejdříve zavedeno všeobecné hlasování švýcarského lidu, není dosud jisto. Bez nového tarifu nevypoví však ani Německo, ani Švýcarsko smlouvy, Italie a Rusko tak neučiní, poněvadž výhod takových, jaké jim dnešní smlouvy poskytují, ve příštích jistě nedosáhnou.

A tak zbývá jen Rakousko-Uhersko, které by mohlo výpověď dáti, ale jistě nedá, poněvadž jednak mu v tom naprosto zabraňují neurovnané poměry vlastní, jednak rovněž nemá dosud nového celního tarifu. Rakousko, jak známo, oznámilo sice Uherku, že chce smlouvy vypověděti, ale to patrně nebylo než pressí na Uhersko ve příčině tehdejšího vyjednávání o obchodní svazek a celní tarif. Jedinou závadou je t. zv. vinná klausule ve smlouvě rakousko-italské, ale i zde bude zajisté možno speciální úmluvou výpověď celé smlouvy učinit zbytečnou.

Ze všech těchto důvodů nespěchá u nás zatím ani uzákonění nového celního tarifu.

To jest, pánové, skutečný stav věci. Vylíčením jeho nechtěl jsem říci, že odklad se sjednáním nového rakouskohoerského obchodního svazku a s kodifikací nového celního tarifu je také s ho-

spodářského stanoviska žádoucím. To nijak není. Chtěl jsem jen dokázat, že hrozba obstrukcí proti parlamentnímu jednání o věci té nemusí dnes býti iminentní, poněvadž jednání to ve případě potřeby může býti odloženo snad na dobu dosti dalekou.

Uherský ministrpresident Széll v officiosním listě svém »Pester Lloyd« ze dne 1. listopadu 1902 arcí urguje rakouskou vládu o konečné ujednání celního a obchodního svazku mezi oběma vládami a hrozí, že ujednání to se buď musí státi hned aneb že se vůbec nestane. Ale takových hrozeb jsme jednak už slyšeli mnoho, jednak je hrozba ta namířena jen proti vládě rakouské a jedná jen o ujednání mezi oběma vládami, nikoli však také o parlamentním projednání úmluvy.

Je tedy faktem, že dle litery vyrovnacích zákonův a dle okamžité situace — pokud ji vůbec přehlednouti a do budoucnosti odhadnouti můžeme — parlamentní jednání o celním a obchodním svazku a novém celním tarifu nespěchá.

Jinak je tomu ovšem se stanoviska čistě hospodářského.

Se stanoviska toho je veškerý odklad ve věci té nadmíru škodlivý, neboť na zachování obchodní jednoty rakouskouherské visí převeliká řada hospodářských existencí, jichž situace je dnes naprosto nejista a proto nebezpečna. My úředníci komorní stojíme uprostřed života hospodářského, jsme v stálém a úzkém styku s výrobou i obchodem, v pražské komoře vyslyšali jsme před několika lety po celé týdny každodenně všechny interesenty svého obvodu o rakouskouherském vyrovnání, před dvěma lety jsme v ústředním sboru pro přípravu obchodních smluv konali téměř sto anket o celním tarifu, předešlý rok jsme byli přítomni v průmyslové radě několikaměsíčním poradám o stejném předmětu, loni a letos jsme v pražské komoře konali obsáhlá šetření o rozsahu a příčinách nynější depresse hospodářské, každý den slyšíme přání a stesky nejrozličnějších interesentů.

Neúplným výpočtem tímto chtěl jsem Vám, pánové, jen dokázat, že my úředníci komorní známe skutečný stav věcí hospodářských nejen z theorie, nejen z knih a novin, nýbrž také z praxe, a to z praxe velice obsáhlé a každodenně se doplňující. Není to arcí naší osobní zásluhou, nýbrž pouhým důsledkem našeho povolání.

A na základě těchto zkušeností a vědomostí mohu tvrditi s naprostou určitostí, že nejistota dnešní situace ohledně rakouskouherského vyrovnání a příští úpravy naší politiky obchodní působí co nejnepríznivěji na celou řadu průmyslových odvětví, že znemožňuje rozšíření starých a zakládání nových závodů, že stlačuje odbytu na míru ještě menší, než by i za všeobecné stagnace dnešní bylo nastalo. A poněvadž v životě hospodářském jednotlivá odvětví výrobně úzce spolu souvisí, jedno druhému suroviny, tovary neb látky pomocné dodává, zkrátka tak úplně na sobě závisí, že nepříznivý stav jednoho hned na druhé s ním souvisele působí, zostřuje nevyjasněný poměr rakouskouherský ještě značně více všeobecnou

stagnaci hospodářskou, loni v Německu nastalou a odtud i k nám zavlečenou. Tím se vysvětluje také, že hospodářská krise, v Německu znenáhla již povolující, u nás dosud krutě vládne, ba v některých odvětvích průmyslových se dokonce ještě stále zostřeje.

Je mnoho pochybovačův o tom, že rozhárané poměry vnitropolitické i na hospodářský život nepříznivě působí; já, pánové, o tom nepochybuji, srovnám-li poměry naše s poměry států jiných, a myslím, že ani pro největšího pochybovače nemůže býti sporu o tom, že neurovnaný poměr rakouskouherský na hospodářskou situaci škodlivě působí, neboť poměr ten týká se v první řadě, ba skoro výlučně zájmů hospodářských.

Opakuji proto, že považuji veškerý odklad ve vyjasnění našich poměrů vnitropolitických a našeho poměru k Uhrám za hospodářsky velmi škodlivý; nejškodlivější ovšem pro národy méně bohaté, tedy i pro národ náš.

Jsem sice přesvědčen, že zájmy hospodářské našeho národa jsou často rozdílnými od našich zájmů politických a přiznávám, že — je-li to nutno a slibuje-li to úspěch — dlužno naše zájmy hospodářské dokonce na čas odstaviti ve prospěch zájmů politických. Arciž jsem také přesvědčen, že úspěchů politických budeme daleko dříve a snáze, budeme-li i hospodářsky silni, než budeme-li hospodářsky slabi. S druhé strany je neméně pravda, že úspěch politický zaručoval by nám také urychlený vzrůst hospodářský.

Nechci tedy rozhodovati o otázce, jakým zájmům má v otázce rakouskouherského vyrovnání býti dána přednost, a přenechávám zodpovědnost za rozhodnutí to těm, kteří jsou k němu oficielně povoláni a kteří do zákulisí politického lépe vidí, než kdokoli jiný. Jen tu prosbu mám, aby rozhodný krok byl učiněn brzy, aby tak i účinek jeho brzy se dostavil a situace byla vyjasněna.

V Uhrách i u nás ventilována již byla otázka, mohlo-li by vyrovnání u nás — kdyby je zmařila obstrukce — býti kodifikováno paragrafem 14. Není pochyby, že to dle přesného znění uherského zákona nejde, neboť ten žádá výslovně ujednání parlamentní. Ale zajisté je možno upravení provisorní, které se stalo již r. 1899 na základě § 14., i nadále prodloužiti, nebo uzavříti pouhou smlouvou celní a obchodní mezi Rakouskem a Uherskem, která by se u nás stala na základě § 14.

Dovolte, bych nyní zcela krátce vylíčil obsah rakouskouherského hospodářského vyrovnání — předpokládám, že obsah ten je znám — a promluvil pak o tom, jaké zájmy na jeho zachování neb zrušení má hospodářství obou polovin říše a pak národ český zvlášť. Promluvíím arci **jen se stanoviska zájmů průmyslových.**

Hospodářské vyrovnání stanoví, že obě polovice říše tvoří jednotné celní území, že mají jednotný celní tarif, že dovoz, průvoz i vývoz z jedné polovice do druhé nesmí býti podroben žádným celům. Vyrovnání obsahuje dále ustanovení o celní a obchodní kon-

ferenci, o upravení konsulátů, o společném upravení obchodní statistiky, pak zákonů o monopolech, o nepřímých daních spotřebních, měrách a vahách, puncování, dále ustanovení o stejných právech státních občanů v obou polovinách říše při nastupování a provozování obou živností, o obchodu podomním, o ochraně práva literárního a uměleckého.

O železnicích stanoveno, že mají býti spravovány dle stejných zásad — až na železnice lokální, které každá polovina spravuje samostatně — a ministerské nařízení ze dne 22. září 1899 provedlo ustanovení to blíže tím, že předpisuje stejnost železničního reglementu a jiných provozovacích předpisů, jakož i předpisů tarifních, klassifikace zboží, zákaz tajných tarifů a refakcí, povinnost k stanovení přímých tarifů atd.

Také o plavbě námořské, rybářství mořském a zdravotní službě námořské vydány analogické předpisy.

»Lloyd«, který byl až do r. 1891 společný a požíval společných subvencí, stal se r. 1891 jen rakouským. Uherská vláda zřídila samostatnou plavební společnost »Adrii«. Podobně dunajská paroplavební společnost, dříve společná, stala se jen rakouskou a Uhry zřídily sobě vlastní plavební společnost uherskou.

Zákon o privilejiích byl dříve společný, od r. 1893 má však každá polovina říše svůj vlastní samostatný zákon patentní.

Ochrana známek a vzorků se dosud provádí na základě stejně znějících zákonů.

Také zákony o nepřímých daních spotřebních (na pivo, cukr, lih, petrolej) jsou dosud stejné. Naposled změněny r. 1899 ve prospěch interestů. Daň sama, a sice z cukru, zvýšena, fakticky ovšem jen u nás, neboť v Uhrách měli už dávno svou vlastní přírážku. Zvýšení se stalo jen k našim vlastním účelům, neboť daň spotřební plyne do pokladen každé poloviny říše zvlášť. Daň z piva zvýšena o $\frac{1}{3}$ krejcaru (z 16·7 na 17 kr.). Zároveň však ustanoveno, že daně spotřební plynou do pokladny onoho státu, kde zboží dotyčné se konsumuje — ustanovení to zajisté zcela logické. Proto zboží z jedné do druhé poloviny říše přecházející podrobuje se zvláštní kontrole, by daň mohla být dotyčné polovici připsána. Restituce daně, které se dříve srážely z celních příjmův, od r. 1887 platí každá polovina sama, a sice od r. 1899 tím procentem, které na její vývoz připadá. Totéž platí také o t. zv. vývozních bonifikacích.

I to je správné a logické. Arci měly Uhry, které tímto upravením získaly, nahraditi to v kvotě, což se však nestalo.

Roku 1899 upraven také obapolný přívoz dobytka ve prospěch Uhrů. Zároveň zrušeno t. zv. mlecí řízení na žádost rakouských interestů mlynářských a rolnických. Zrušení to nemělo však očekávaných prospěchů v zápětí, naopak silně poškodilo naše mlynáře a rolníky zvýšením dovozu mouky uherské a klesnutím cen pšenice.

R. 1899 zavedena také společná statistika o vzájemném ob-

chodu obou polovin říše, která dříve byla vedena Uhrami samostatně.

Měna jest ovšem společná: r. 1892 zavedena měna korunová, která r. 1899 prohlášena za měnu všeobecnou.

R. 1899 prodloužena privilej rakouskouherské banky až do konce r. 1910, resp. 1907. Stanovy banky ve prospěch banky změněny a ve správě zavedena parita na prospěch Uher.

Jak patrně, zmizelo při periodických obnovách hospodářského vyrovnání několik původně společných institucí, zmizel na př. společný Lloyd a společná dunajská paroplavební společnost a společný zákon o privilejiích. Také změny v ostatních součástech celního a obchodního svazku nastalé udály se jen ve prospěch polovice uherské. Vliv uherský v bance byl značně zvýšen, z reformy při placení nepřímých daní měly jen Uhry finanční prospěchy, změna v předpisech veterinářských jen Uhrám prospěla, a to vše, aniž by prospěchy ty přiměřeně vyšší kvotou pro společné záležitosti byly vyrovnány.

Ale Uhři dovedli nejenom zde využítovati našich rozháraných poměrů vnitropolitických, vlastní to příčiny naší slabosti a malomoci vůči Uhrám, neboť i v jiných věcech prosadili oni — egoisté to čistého zrna — skoro vždy své požadavky na škodu naši, ba někdy i na škodu svou vlastní. Zejména jejich celní politika byla vždy velice krátkozraká.

Již r. 1868 znemožnili svým odporem revisi našeho provisorního celního tarifu z r. 1865, žádanou v Rakousku parlamentem už r. 1868 a tenkrát vzhledem k evropským poměrům hospodářským nezbytně nutnou. Zdrželi revisi tu po celých deset let a zdrželi tím vývoj našeho i svého průmyslu. V celním tarifu z roku 1878 kladli překážky všem našim snahám o vyšší ochranu celní a nezmoudřeli ani z Bismarckovy celní politiky r. 1879 v Německu inaugurované. Naopak tenkrát právě přinutili nás k uzavírání našich hranic proti státům balkánským a pak dokonce k celní válce s Rumunskem, kterou jsme tak trpce odpykali. Roku 1882 a 1887 svolili sice k mírnému zvýšení cel průmyslových, za to musili jsme ale připustiti vyšší cla agrární a finanční. Roku 1891 hlavně k jejich nátlaku uzavřeli jsme celní a obchodní smlouvy, kterými uherský agrární vývoz měl býti podporován, za to však poškozen rakouský průmysl. — Když jsme jednali o obchodní smlouvu s Ruskem, zdržel nás v konečném sjednání její uherský odpor proti snížení cel agrárních požadovanému Ruskem, a tím se stalo, že jsme my uzavřeli smlouvu s Ruskem později, než Němci, ačkoli jsme ji mohli uzavřít dříve než Němci. Tím arci náš průmyslový vývoz do Ruska zase byl poškozen. A také při vyjednávání o nový celní tarif rakouskouherský, které teprve před nedávnem bylo skončeno, zneužívali prý Uhři až brutálně své větší moci politické a zamítali ochranu všech oprávněných zájmů rakouských, dbajíce jen zájmů svých. Kolik je na tom pravdy a jak dalece rozpory zde byly urovnány, dovíme se ovšem teprve

po uveřejnění návrhu nového tarifu. Konstatuji však již dnes, že příští náš celní tarif a vůbec celá úprava naší příští politiky celní je po mém názoru věcí pro naše hospodářství dnes nejdůležitější a nejhlavnější, potud nejdůležitější, že špatný a pro nás škodlivý celní tarif by učinil celé hospodářské vyrovnání rakousko-uherské pro nás nepřijatelným, i kdyby jinak bylo snad prospěšnějším než dosud.

Musíme totiž míti na zřeteli, že naše polovice říše je v hospodářském spojení daleko větším a intensivnějším s cizinou, než s Uherskem, a že by — postavena před otázkou, má-li si potrhati svazky hospodářské s cizinou, nebo s Uherskem — musila raději zvoliti rozlukou svazku rakouskouherského, než vzdáti se trhu světového. Ohražuji se ovšem hned předem proti domněnce, jakobych byl přívržencem této rozluky. Naopak jsem zásadním nepřitelem rozluky a připouštím ji pouze tenkrát, když už jiného východiště není, neboť mám za to, že hospodářské zájmy se zachováním svazku souvisící jsou tak závažné a tak velice důležité, že by zrušení svazku způsobilo nadmíru škodlivé poruchy hospodářské v obou polovinách říše. Vždyť vzájemný obchod rakouskouherský obnáší ročně okrouhle 2 miliardy korun a uznáte zajisté, že by otřesení tohoto obchodu mělo v zápětí také nepřehledné otřesy hospodářské.

Chei se však ještě vrátiti k věci, od které jsem vyšel. Uhři také v úpravě vnitřních svých poměrů hospodářských — a tu musím říci, že začasť právem — hledí jen na sebe beze všeho ohledu na nás. Podporují vývoj svého průmyslu a svých živností dalekosáhlými výhodami (slevami daní, poplatků, poskytováním přímých bezúročných subvencí atd.), které uzákonili poprvé roku 1881 a od té doby stále obnovují. Při veřejných dodávkách úplně vylučují průmysl cizí, i rakouský, je-li tu podobný podnik uherský. Na drahách poskytují svému průmyslu velké výhody, které konstruují tak, abychom my na ně práva neměli; zkrátka Uhři všude tam, kde je domácí uherská výroba, zejména průmyslová, pečují o to, aby odbyt domácí byl jí také, možno-li, výlučně zachován.

Řekl jsem, velectění pánové, že Uhři často právem tak činí, a jsem ve tvrzení tom sice v rozporu s míněním mnoha jiných, zejména našeho průmyslu, ale myslím, že mám pravdu. Vždyť i my sami nic jiného nečiníme, anebo — pokud to nečiníme — bychom to aspoň měli činiti. Vždyť i my při našich veřejných dodávkách favorisujeme naši domácí výrobu, a rád bych viděl, jaký by se u nás strhl křik, kdyby Praha, nebo Vídeň, nebo zem. výbor, nebo stát zadaly nějakou dodávku uherskému nebo cizozemskému průmyslníku, jsou-li tu průmyslníci rakouští. Vždyť my sami žádáme a chceme podobné upravení veřejných submissí, jako v Uhrách; vždyť i my sami podporujeme přímo vývoj našeho průmyslu podobnými zákony už hotovými (pro Terst), resp. připravenými (všeobecně pro celou polovinu říše), jako jsou zákony uherské. I my jsme uspořádali vojnu proti uherskému dobytku, proti uherskému obilí,

uherské mouce, proti uherským papírům atd. Smíme se pak rozčilovati, že Uhři činí stejně jako my?

Jediný rozdíl je v tom, že u nás proti uherskému dovozu bojuje polní hospodářství a mlynářství a že v Uhrách proti našemu dovozu bojuje uherský průmysl. Ale stížnosti mají všichni stejně: náš rolník žaluje, že sem jde obilí z Uher, a náš průmyslník žaluje, že mu v Uhrách stěžují odbyt; opačně zas žalují v Uhrách.

Já, velectění pánové, spory ty posuzuji se stanoviska zcela objektivního a se stanoviska hospodářství celkového, nikoli jen se stanoviska té neb oné výroby. A se stanoviska toho mohu říci, že se zatím — a pro dohlednou dobu — uherských opatření pro vývin uherského průmyslu nic neobávám, neboť přímá podpora závodů nikdy neprospěje tam, kde nejsou dostatečné podmínky výrobní a odbytové; vylučování našeho zboží při dodávkách také, jak zkušenost učí — nic neprospívá, neboť náš průmyslový vývoz do Uher nejen neklesá, nýbrž stále a dosti značně vzrůstá.

Naopak jsem toho názoru, že industrialice Uher je právě pro nás dokonce prospěšná, neboť činí Uhersko zámožnějším a následkem toho zvětšuje jeho konsum, a to konsum celkový nejen našich výrobků průmyslových, ale i vlastních uherských výrobků hospodářských. Čím více poroste industrialisace Uherska, tím větší bude jeho dovoz našeho zboží a tím menší bude vývoz jeho hospodářských výrobků k nám. Na všechny strany bude to tedy jen k našemu prospěchu — to už dnes nám dokazují cifry statistické a proto jsem naprostým nepřitelem oné theorie, která chce v Uhrách viděti jen kolonii, určenou k tomu, aby byla hospodářskou odnoží Rakouska od něho vyssávanou.

A žádám-li tedy pro obnovu rakouskouherského celního a obchodního svazku jisté další sjednocení hospodářských zákonů, činím to jen pro budoucnost, ne pro přítomnost; nebudeť to beztoho lze prosaditi až při obnově nynější. Ale v budoucnosti, až průmysl uherský tak zmohutní a na další obory se rozšíří, že bude s rakouským plně soutěživým, pak bude takovéto sjednocení, jaké navrhuji, zapotřebí.

Dovolte nyní, abych náš poměr k Uhrám podrobil krátké kritice. O jednotlivých ustanoveních vyrovnání nemohu arci mluvit, poněvadž většina jich spadá do referátů dalších a poněvadž detaily ostatních nejsou dosud známy. Omezím se tedy v první řadě na otázku, je-li zachování celní a obchodní jednoty žádoucí pro rakouskou polovinu vůbec a náš národ zvlášť, kteroužto otázku považuji také za nejdůležitější, neboť rozhodný boj parlamentární může jen o ni býti sveden. Detailní předpisy dotyčného návrhu zákona — to mi dosvědčí každý věci znalý — budou asi musit zůstat nezměněny; a vyrovnání buď se přijme tak, jak je, anebo se vůbec nepřijme. Změny, které já sám navrhuji, navrhuji (jak jsem již naznačil) teprve pro vyrovnání příští, kde bude parlamentu a veřejnosti snad lze na jednání mezi

oběma vládami působit již dříve, než počne, resp. dáti vládě své předem určité příkazy.

Pro posouzení našeho hospodářského poměru k Uhrám jest ovšem nejvíce charakteristickou vzájemná tržba obou polovin říše.

Ve příčině té máme ciferná data již od r. 1881, kdy uherská statistika byla zavedena. Nová společná statistika obchodu mezi Rakouskem a Uherskem ode dvou let zavedená neukázala nám nic nového; potvrdila pouze to, co jsme již věděli ze staré uherské statistiky. Ta měla sice své chyby — zejména ve výpočtu hodnot — ale celkem byla správná. Uvedu několik cifer.

Vývoz uherský obnášel v roce 1901 1265 mil. K, a sice:

a) surovin	662 mil. K,
b) polotovarů	123 » »
c) tovarů	480 » »

Na vývozu uherském participují (r. 1901) výrobky:

a) zemědělské, lesnické a rybářské	672 mil. K	53.09 proc.
b) dolův a hutí	27 » »	2.15 »
c) průmyslu	566 » »	44.76 »

Z celkového vývozu uherského per 1265 mil. K připadá na vývoz do Rakouska celých 903 mil. K, 24 mil. K na vývoz do Bosny, tedy jen 338 mil. K na vývoz do ciziny, čili uherská výroba je třemi čtvrtinami svého celkového vývozu odkázána na vývoz do Rakouska a jen jednou čtvrtinou na vývoz do ciziny.

Uherský vývoz při tom stále stoupá; obnášelf:

r. 1882	893 mil. K,
» 1890	1060 » »
» 1895	1009 » »
» 1900	1327 » »
» 1901	1265 » »

Pokud se týče vývozu Uher do Rakouska zvlášť, obnášel (dle dat rakouské statistiky, jež se od uherských poněkud liší) r. 1901 901½ mil. K, z toho bylo produktů zemědělství, lesnictví a rybářství 533 mil. K, produktů průmyslových 350 mil. K, avšak z produktů průmyslových je za celých 218 mil. K potravin a poživatin zejména mouky (143 mil. K), tak že na vlastní výrobky průmyslu všeobecného zbývá jen 132 mil. K.

Z toho vidíte, jak veliký zájem mají Uhři na odbytišti rakouském. Povážíme-li, že celkový vývoz celého Rakousko-Uherska ve výrobcích zemědělství obnáší jen 690 mil. K, tedy jen málo víc, než vývoz Uher k nám, a povážíme-li, s jak velkými obtížemi — vůči soutěži americké, ruské a balkánské — vývoz zejména uherských zemědělských výrobků do ciziny je spojen, vidíme jasně, že by uzavření našich hranic vůči dovozu uherskému bylo pro Uhry úplnou a hotovou katastrofou. Kam půjdou Uhři se svým pře-

bytkem, ne-li k nám? Uzavřeme-li my jim hranice, do ciziny své zboží sotva odbudou. Rusko a balkánské země nemají pro ně potřebu, Italie jen malou, ve Francii a Anglii nejsou soutěživí s Amerikou a Ruskem, přímý vývoz do Německa a Švýcar můžeme jim zahraditi opatřeními tarifními nebo průvozními cly a nepřímý vývoz je příliš drahý. Také smlouvami obchodními nemohou tu získat ničeho, neboť Francie, vázaná mírem frankfurtským, nemůže jim poskytnouti žádných diferenčních cel a vůbec je odbytiště uherské celkem příliš nepatrné, než aby kterémukoli státu stálo za poskytnutí výhod diferenčních a za neshody, z toho s jinými státy resultující. Uhři jsou tedy odkázáni na náš rakouský trh, a kdyby došlo k rozluce a celní válce mezi oběma polovinami říše, jsou Uhři v krátké době hospodářsky zničeni, to tím spíše, poněvadž my máme u nás asi za 1½ miliardy K uherských dlužních papírů a poněvadž bychom jich prodejem mohli úplně zničití úvěr uherský.

Naše polovice říše není však tak bezpodmínečně odkázána na odbyt uherský, jako Uhři na odbyt rakouský, jak později dokážu. Zatím dovolím si také dovoz uherský a vývoz tamějšího průmyslu několika daty osvětliti.

Dovoz uherský obnášel r. 1901 (dle dat uherských) celkem 1148 mil. K a třídil se v dovoz:

a) surovin	233 mil. K
b) polotovarů	116 » »
c) tovarů	799 » »

Na dovozu tom participují výrobky:

a) zemědělské, lesnické a rybářské . .	193 mil. K = 16·79%
b) dolův a hutí	62 » » = 5·39 »
c) průmyslu	893 » » = 77·82 »

Z celkového dovozu uherského per 1148 mil. K připadá na dovoz z Rakouska celých 906 mil. K; 14⅓ mil. K na dovoz z Bosny, tedy jen 228 mil. K na dovoz z cizích zemí.

Dovoz uherský neustále stoupá, ač průmysl tamější stále roste. Dovoz uherský obnášel:

r. 1882	875 mil. K
» 1890	971 » »
» 1895	1088 » »
» 1900	1110 » »
» 1901	1147 » »

a je to právě dovoz průmyslových výrobků, který stoupá. Opětný to důkaz, že industrialisace Uherska nutnost dovozu z Rakouska nepotlačí.

Uvedu k tomu ještě několik cifer.

Při sčítání továren v Uhrách r. 1899 předsevzatém konstatováno bylo tam 2766 podniků po továřensku provozovaných, z nichž 2364 bylo pak ještě zvlášť zpracováno. Z těch připadá na průmysl v železe a kovech 230 hlavních závodů, na průmysl strojnický 192,

na průmysl v zeminách a kamenech 403, ve dřevě 394, v kožích 64, textilní 110, oděvní 114, papírnický 54, v poživatinách a potravinách 558 — nejvíce mlýnů (157) a lihovarů (149) — chemický 175 a polygrafický 70. V celém Chorvatsku-Slavonsku je pouze 155 továren, tedy daleko méně než u nás v jediné Praze.

Z jednotlivých průmyslů největším v Uhrách jest průmysl mlýnský, který vyráběl r. 1898 zboží za 360 milionů a reprezentoval tenkrát celých 21.04% čili více než pětinu celkové výroby uherského továrního průmyslu. Z výroby té šlo tenkrát 40% do Rakouska a 8% do ciziny. Dnes následkem zrušení mlecího řízení vývoz do ciziny klesl, za to však vývoz do Rakouska se zvýšil. V nové kampani (dosud tedy v měsících srpen-září 1902) vývoz do Rakouska jest opět (skoro o 100.000 q) větší, než ve stejném období loňském.

Na druhém místě jest v Uhrách výroba surového železa (107 mil. K), výroba tabáku a doutníků (103 mil. K), pak průmysl strojnický, který spolu s výrobou železn. vozů, lodí, zbraní atd. produkoval zboží za 130 mil. korun atd. atd.

Tovární podniky při uherském sčítání r. 1899 spracovaném vyrobily r. 1898 zboží v úhrnné ceně $1\frac{1}{3}$ miliardy korun.

Nemůžeme sice přesně zjistiti cenu výroby našeho továrního průmyslu, tolik však víme, že skoro stejný obnos (více než 1 miliardu) vyplácí náš tovární průmysl jen na mzdě svým dělníkům úrazovému pojištění podrobeným a že úhrnná hodnota jeho výroby se odhaduje na 5— $5\frac{1}{2}$ miliardy korun.

Z uherských průmyslů továrních nejvíce exportují do Rakouska i ciziny průmysly hospodářské, jako mlýnský, lihovarnický, cukrovarnický, dřevařský a pod.; ty vykazují r. 1901 celkový vývoz asi 400 mil. korun, kdežto na polotovary i tovary průmyslů ostatních vypadá vývoz jen 160 milionů.

Opačně jest tomu při dovozu; tam obnáší dovoz výrobků průmyslu hospodářského jen 110 mil., výrobků průmyslů ostatních 780 milionů korun.

Na příklad: uherská spotřeba zboží bavlněného, lněného, jutevého a konopného obnáší asi 230 mil. K, z toho jen asi 25 mil. K vyrábí se v Uhrách samotných, zbytek 205 mil. přichází z ciziny, nejvíce, ba skoro výlučně z Rakouska.

Uherská spotřeba zboží vlněného obnáší asi 110 mil. K, z toho jen 12 mil. K vyrobí se doma, zbytek skoro 100 mil. K přichází z ciziny, skoro úplně z Rakouska.

Uherská spotřeba zboží hedvábného obnáší asi 50 mil. K, z toho jen něco přes 1 mil. K se vyrobí doma, zbytek přichází z ciziny, skoro výlučně z Rakouska.

Uherský textilní průmysl vyrábí teď sotva jednu sedminu domácí spotřeby. V hotovém zboží pak ještě méně, tak příkl. v hotovém zboží vlněném $9\frac{1}{2}\%$, v hotovém zboží bavlněném $3\frac{1}{2}\%$, v hotovém zboží lněném $6\frac{1}{2}\%$, v hotovém zboží hedvábném dokonce jen 1% celkové domácí spotřeby. Naproti tomu textilní

průmysl rakouský odkázán je asi $\frac{1}{3}$ své výroby na odbytiště uherské.

R. 1901 bylo do Uher importováno celkem za 71 milionů K oděvů, prádla a zboží ozdobného, z toho z Rakouska skoro všechno, t. j. za 70 mil. K.

Uhry vyrábějí asi za $8\frac{1}{2}$ mil. K hospodářských strojů, importují ale za 9 mil. K, z toho za 8 mil. z Rakouska. Do nedávna nevyráběly se v Uhrách vůbec ani žádné kosy a srpy, teprve v posledním roce zařízena tam továrna na ně. I podkovy přicházejí z ciziny, zejména z Rakouska.

Ve zboží papírnickém výroba uherská kryje jen 50% domácí spotřeby, ve strojích zemědělských 47%, naproti tomu v motorech a strojích parních $\frac{3}{4}$ domácího konsumu, v elektrotechnice dokonce více než domácí konsum atd. atd.

V případě rozluky mohlo by si Uhersko arci velkou většinu zboží, které od nás dováží, opatřiti ve kterémkoliv jiném státě průmyslovém; my bychom tedy, kdyby na náš dovoz byla v Uhrách uvalena cla vyšší než na dovoz jiný, svůj vývoz do Uher asi úplně ztratili.

Vylíčím nyní, jaký následek by tato ztráta uherského odbytiště měla pravděpodobně pro nás. (Dokončení.)

Hospodářské vyrovnání rakouskouherské po stránce průmyslové.

Přednáška v České společnosti národohospodářské v Praze 1902.

JUDr. Rudolf Hotowetz.

(Dokončení.)

Celkový dovoz rakouské polovice říše samotné obnáší 2352 mil. K; z toho 900 mil. z Uher a 1452 mil. z ciziny, tedy z celkového našeho dovozu připadá na Uhry jen 38%, čili něco přes jednu třetinu.

Celkový vývoz rakouské poloviny říše obnáší 2515 mil. K; z toho 905 mil. K do Uher a 1610 mil. K do ciziny; tedy z celkového našeho vývozu připadá na Uhry jen 36%, zase jen něco přes třetinu.

Naproti tomu obnáší celkový dovoz Uher 1148 mil. K, z toho 906 mil. z Rakouska, $14\frac{1}{3}$ z Bosny a jen 228 mil. z ciziny; z celkového dovozu uherského připadá tedy 79% na Rakousko a jen 19% na cizinu.

Celkový vývoz Uher obnáší 1265 mil. K; z toho 71% připadá na Rakousko a jen 27% na cizinu. My jsme tedy v celkovém našem vývozu jen 36% na odbytišti uherském interesováni, Uhři ale v celkovém svém vývozu 71% na odbytišti našem.

Nemohl jsem ovšem ve všech těchto cifrách obchodu rakouské poloviny říše míti zřetel k t. zv. meziobchodu. Bylo by zajímavé, rozsah tohoto meziobchodu zjistiti, a přimlouval jsem se proto, když před několika lety byla v ministerstvu konána konference o zavedení nynější společné statistiky obchodu mezi oběma polovicemi říše, aby tento meziobchod byl při tom zjišťován. Návrh také přijat a byl po delší dobu prováděn; avšak výsledky byly tak naprosto nespolehlivé, že od dalšího provádění upuštěno. Nemůžeme tedy přesně ciframi obchod ten zjistiti, nýbrž jen odhadovati, což při některých druzích zboží snadno jde, u většiny ale je nemožno. Tak to jde příkl. při obchodu s kávou a jiným koloniálním zbožím, které ani v Rakousku, ani v Uhrách se nevyrábí, ale přes to z Rakouska do Uher, tedy jen prostřednictvím obchodu, se vyváží. Uhry dovážejí koloniálního zboží z ciziny přímo jen za 7 mil. K, prostřednictvím rakouského obchodu ale za $8\frac{1}{2}$ mil. zl. Přímý zájem naší výroby na uherském odbytišti jest tedy poněkud menší, než cifry dříve uvedené ukazují. Stejně jest tomu také opačně, neboť z toho, co Uhři k nám vyvázejí, jde mnoho zase do ciziny a tím se také zájem jejich na našem odbytišti menší. Většina našich jednotlivých odvětví průmyslových má zájem poměrně větší na exportu do ciziny, než na exportu do Uher.

Výjimku činí především náš průmysl textilní, který — až na lnářský — jest po větce na uherské odbytiště odkázán.

Tak na příkl. exportuje náš bavlnářský průmysl polotovarů a tovarů do Uher za 170 mil. K, do ciziny jen za 20 mil. K; vlnářský do Uher za 95 mil. K, do ciziny jen za 45 mil. K; hedbávnický do Uher za 44 mil. K, do ciziny za 10 mil. K; oděvnický do Uher za 70 mil. K, do ciziny jen za 45 mil. K, a jen lnářský má export do ciziny poněkud větší (za 38 mil. K) než do Uher (za 28 mil. K).

Pro textilní průmysl byla by tedy ztráta odbytiště uherského se škodou ohromnou spojena a sotva by se dala nahraditi větším exportem do zemí cizích. Pro většinu průmyslových odvětví ostatních nejsou však Uhry odbytištěm tak výlučným a zájem jejich na jeho zachránění není tak životním, aby nemohly se s celní rozlukou, bude-li nutna, spřáteliti. Lze dokonce tvrditi, že by výhodná obchodní smlouva s Ruskem a státy balkánskými mohla pro ně ztrátu uherského odbytu vyvážit, ba i průmyslu textilnímu škodu z rozluky povstalou částečně nahraditi.

Dovolím si ciferné doklady o tom podati, jaký vývoz celkový má průmysl rakouský, mnoho-li z toho připadá na Uhry a mnoho-li na cizinu. Průmysl textilní jsem již uvedl.

Export našeho průmyslu papírového obnáší 60 mil. K, z čehož asi 19 mil. K do Uher, kdežto 41 mil. K do ciziny; export zboží kaučukového asi $4\frac{3}{4}$ mil. K do Uher, $8\frac{1}{2}$ mil. K do ciziny; export koží a koženého zboží za 51 mil. K do Uher, 60 mil. K do ciziny; skla a zboží skleněného do Uher $8\frac{1}{4}$ mil., do ciziny $49\frac{3}{4}$ mil.; export zboží hliněného do Uher $8\frac{1}{2}$ mil., do ciziny $19\frac{1}{2}$ mil.; export železa a zboží železného do Uher 48 mil., do ciziny 53 mil.; zboží z nedrahých kovů do Uher 19 mil., do ciziny 34 mil.; nástrojů do Uher 40 mil., do ciziny 57 mil.; svíček a mýdla do Uher 1 mil., do ciziny $6\frac{1}{2}$ mil.; zboží zápalného do Uher 2 mil., do ciziny $4\frac{3}{4}$ mil.; literárních a uměleckých produktů do Uher $9\frac{1}{2}$ mil., do ciziny 23 mil.; odpadků (umělého hnojiva atd.) do Uher $3\frac{1}{4}$, do ciziny 17 mil. K atd. atd.

Nyní přejdu k těm průmyslům, které jsou na uherském odbytišti větší měrou, než na cizině, interesovány. Tu jest vedle textilního průmyslu příkl. průmysl v minerálních olejích, který exportuje do Uher za $11\frac{1}{2}$ mil., do zemí cizích za 5 mil.; výroba voskového plátna do Uher za $1\frac{1}{2}$ mil., do ciziny za 1 mil. K; výroba tučných olejů do Uher 5 mil., do ciziny skoro nic; průmysl strojnický do Uher 34, do ciziny $17\frac{1}{2}$ mil.; zboží ze dřeva a kostí do Uher $21\frac{1}{2}$, do ciziny 10 mil.; chem. výrobků do Uher $15\frac{1}{2}$, do ciziny 13 mil. K atd.

Z toho všeho viděti, že kdyby následkem celní rozluky odbytiště uherské bylo ztraceno, že by bylo aspoň částečně možno úbytek exportu do Uher nahraditi exportem do jiných zemí, zejména kdybychom výhodnou smlouvu uzavřeli s Ruskem a státy balkánskými. I tu lze dosti přesně odhadnouti, pokud by to bylo možné.

Rusko přiváží ročně asi za 570 mil. rublů či 1425 mil. K zboží, z toho asi za 200 mil. rublů fabrikátů průmyslových. Na tom participuje Rakousko jen asi 25 mil. rublů či 62 mil. K, kdežto Německo tam vyváží za 220 mil. rublů, tedy 9krát tolik jako Rakousko, Anglie za 120 mil., tedy 5krát tolik.

Kdybychom výhodnou smlouvu s Ruskem uzavřeli, mohli bychom vývoz náš značně zvětšiti a úbytek v Uhrách si částečně nahraditi.

Rusko přiváží zboží papírového ročně za 15 mil. rublů ($= 37\frac{1}{2}$ mil. K), koženého zboží za 17 mil. K, strojů a aparátů za 250 mil. K, přístrojů za 10 mil. K, zboží lněného, jutového atd. za 5 mil. K, zboží železného za 87—150 mil. K, vlněného za 125—150 mil. K.

Jen bavlněný průmysl nemohl by se ani zde hojiti, poněvadž Rusko má jednak malý přívoz, jednak je soutěž pro náš bavlněný průmysl vůči anglickému a německému velice těžká.

Rovněž bychom úbytek vývozu do Uher mohli částečně nahraditi zvýšením vývozu do Italie, kde, jak cifry dosvědčují, výrobků průmyslových mnoho se přiváží, ale poměrně málo z Rakouska. Podobně jest tomu ve Švýcarsku a také v Rumunsku, Bulharsku a Řecku.

Ostatně i bavlněný a vůbec textilní průmysl by mohl úbytek částečně si nahraditi, neboť jiné státy, Anglie i Německo, mají vývoz do ciziny daleko větší, než náš vývoz do Uher. Příkladem Německo vyváží bavlněné příze a zboží za 200 mil. až 274 mil. M, vlněné příze a zboží za 246—292 mil. M. Z toho jest viděti, že by při změněných poměrech i náš průmysl textilní na těchto vývozech mohl participovati.

Odvažují-li tedy zájmy obou polovin říše na vyrovnání, vidím, že zájmy Uher jsou daleko větší než zájmy této poloviny říše. Ale z toho nemůže pro mne následovati závěr, že jen Uhři mají zájem a my že nemáme žádného zájmu, rovněž ne závěr, že my nemáme vůbec připustiti vyrovnání přijatelné; neboť rozlukou utrpěli bychom i my škody, ze kterých po řadu let bychom se nevzpamatovali. Jen nerozumný připraví sobě samému škodu jen proto, aby jeho protivník utrpěl škodu ještě větší. K tomu speciálně pro náš národ přistupuje ještě i ta úvaha, že Němci, bohatší a podnikavější, by škodu z rozluky resultující snáze snesli než my.

A škoda ta byla by veliká i v nejpříznivějším případě, kdyby totiž náš vývoz do Uher mohl býti z větší části nahrazen vývozem do zemí cizích. O tom vám zajisté nepotřebuji vykládati, jakých převratů, nákladů a jakého zničení existencí vyžaduje změna odbytiště průmyslového; jest třeba zařídit se na jiný odbyt, jiný vkus, tedy na docela jiné zboží, je nutno stroje vyhoditi, jinými nahraditi, jest třeba zařídit se na jiné kondice odbytové, zkrátka převrat jest tak veliký, že jen dobře fundované závody ho vydrží. Ostatně plná náhrada uherského odbytiště je pravděpodobna jen pro ten případ, že bychom skutečně docílili výhodných obchodních

smluv s Ruskem a státy balkánskými, smluv, které by nám poskytovaly diferenčních výhod vůči Německu, Anglii atd.

Takové smlouvy však dosud nemáme a není nijak jisto, že bychom jich skutečně dosáhli. Bez nich byla by však ztráta uherského odbytu pro náš průmysl a obchod velmi osudnou.

Konečně dlužno uvážiti, že rozlukou obou polovicí říše stala by se každá z nich jen státečkem politicky i hospodářsky na každém sousedu odvislým, kdežto dnes obě spojené polovice reprezentují moc politickou dosud velikou a také hospodářsky se navzájem doplňují (Uhry nám poskytují produkty zemědělské, kterých my příliš málo vyrábíme, my jim zase potřebné výrobky průmyslové).

Vzájemný obchod náš stále roste, ačkoli pokračuje jak naše zemědělství, tak i uherský průmysl. Rozlukou, kteréž by asi nezbytně musila následovati celní válka, byli bychom odkázáni úplně na cizinu, jak co do importu potravin, tak co do exportu industrialí, Uhry pak dokonce by klesly na niveau Srbska neb Bulharska, států jen proto bezvýznamných, poněvadž jsou skoro úplně agrární.

Je patrné, že tak veliké umenšení naší hospodářské síly mělo by i účinek na naše postavení politické a velmocenské.

Silně pochybuji, zdali by to vše bylo ve prospěch Rakouska vůbec a našeho národa zvláště.

A po uvážení takovém musí každý přiznati, že obnovení rakousko-uherského vyrovnání, zejména společného celního a obchodního území jest pro obě strany, a to u nás nejen pro průmysl, ale i pro zemědělství nutno a prospěšno.

Právím výslovně a s rozmyslem, že je prospěšno i pro naše zemědělství, neboť kdyby nastala celní rozluka, musilo by Rakousko svoje cla agrární snížit, resp. by je aspoň nesmělo zvýšiti, jednak proto, aby za to dosáhlo menších cel průmyslových v cizině, jednak proto, poněvadž naše zemědělská produkce je tak pasivní, že by za vyšších cel agrárních nastalo přílišné, pro celkové hospodářství škodlivé zvýšení cen potravin a poživatin. Naše dnešní cla agrární a zejména jich zvýšení v příštím tarifu celním jsou tedy podmíněna trváním společného celního území.

O tom, tuším, se nyní už ani agrárníci neklamou.

Považuji tedy obnovení celního a obchodního svazku za věc tak velice nutnou, že jsem nikdy nepochyboval, že k obnovení tomu dojde a dojíti musí. Ovšem je obnovení to pro obě strany a zejména pro nás jen tenkrát přijatelné, bude-li skutečným vyrovnáním, tedy spravedlivým rozdělením práv a povinností. Bylať by škoda z nespravedlivého rozdělení pro nás resultující snad ještě větší, nežli škoda z rozluky vycházející.

Chci tedy krátce shrnouti přání, která — se stanoviska průmyslu a obchodu — mám pro obnovení celního a obchodního svazku obou polovin říše. Jsou to:

1. především jednotné upravení veškerých zákonů, týkajících se výrobních podmínek produkce průmyslové; na př.: jednotné zákonodárství živnostenské a obchodní, jednotné zákonodárství sociální (o ochraně, pojištění etc. dělnictva), jednotné daně přímé i nepřímé, jednotné zákonodárství akciové, zrušení jednostranných výhod, které poskytuje Uhersko, a pod.;

2. úplně stejné postavení obou polovic říše při dodávkách státních i obecních a zrušení uherských výnosů, které zakazují odebrání výrobků rakouských;

3. přijetí dosavadního dalšího obsahu rakousko-uherského vyrovnání;

4. účinná kontrola správného provádění všech dotyčných ujednání pomocí kontrolních komisí, které každá polovice říše kdykoli do druhé polovice vyslali může a má;

5. zvýšení uherské kvoty o přiměřený obnos. Toto poslední — upřímně řečeno — spíše jen zásadně si přeji. Prakticky to má malou důležitost, neboť 1% kvoty obnáší jen asi 1 $\frac{1}{4}$ mil. zl.; konečně

6. takové upravení našeho nového celního tarifu a nových obchodních smluv, aby skutečně byly stejnoměrně chráněny zájmy produkce zemědělské i průmyslové. To, pánové, je při vyrovnání jedna z věcí nejdůležitějších.

Tolik, pokud se týče zájmů naší polovice říše jako celku.

Dovolím si nyní jen stručně povědět, zdali národ náš jako takový nebo jednotlivé jeho vrstvy mají při vyrovnání nějaké zvláštní zájmy hospodářské, tedy zájmy, které by byly zcela odlišné od hospodářských zájmů jiných národů v této polovici říše usedlých. Lze v tomto smyslu konstruovati nějaké zvláštní »české vyrovnací evangelium«?

Zajisté nelze, neboť český průmysl, pokud se jím rozumí průmysl v rukou českých podnikatelů se nalézající, má docela stejné zájmy na zachování odbytiště uherského jako průmysl německý; sám znám velikou řadu českých továren, které mnoho do Uher exportují, a mohu vším právem říci, že stanovisko, které jsem ve své přednášce byl zaujal, je také stanoviskem celého českého průmyslu na otázce té vůbec interesovaného.

Mluvím arci o průmyslu českém jako celku českých podnikatelů; neboť samo sebou se rozumí, že některé jednotlivé závody (a to české jako německé, polské etc.) mají z ohledů své lokální polohy, svého odbytiště atd. své zájmy zvláštní, od zájmů celkových odlišné. Rovněž tomu je u některých celých odvětví průmyslových (příkl. mlynářství a j.); avšak je pochopitelné, že v této otázce všeobecné musí se speciální zájmy menší podříditi velikému zájmu celkovému. Nemohu tedy k takovému zájmu speciálnímu (které mají ostatně německé závody také) přihlížeti, a mluvím o průmyslu českém pouze celkovém. A zájmy tohoto v otázce vyrovnací jsou za daných poměrů zcela identické, jako zájmy německého průmyslu celkového.

I české zemědělství má po mém názoru v otázce té úplně stejné zájmy jako ostatní zemědělství rakouské. Myslím, že příští přednáška Vám potvrdí, že ve věci té nestává žádného zásadního rozdílu mezi tužbami zemědělců našich a jiných, a že i naše zemědělství musí býti pro zachování celní a obchodní jednoty, neboť jen v ní má záruku, že budou zachována a ještě zvýšena naše cla agrární.

Národ český tedy ani co do průmyslu, ani co do zemědělství nemá v otázce, o kterou jde, zájmů jiných, než i sami Němci, Poláci a jiní národové rakouští. I jeho tužby v detailech jsou skoro úplně stejny s tužbami na př. německého zemědělství, což dokazují totožné enunciacie obou.

Nemůže to také jinak býti, pokud stává jednotné rakousko-uherské neb i jen jednotné rakouské obchodní a celní území. Neboť uvnitř jednotného tohoto území jsou a musí býti státem dané podmínky výrobní i odbytové úplně stejné pro podnikatele všechny, ať národnosti české, německé, polské neb jiné. Není vůbec myslitelné, že by — leč by stát chtěl určitou národnost zvláště podporovati — byly podmínky ty pro různé národnosti rozdílné, a jistě nejsou rozdílné u nás.

Při otázce rakousko-uherského vyrovnání a celního tarifu nejde pak o nic jiného, než o upravení výrobních a odbytových podmínek státem daných. Tu tedy pro sebe žádných předností žádati nemůžeme, poněvadž bychom je jednoduše nedostali, a musíme dbáti jen o to, aby byly podmínky ty upraveny tak, aby nebylo poškozeno, nýbrž podporováno to, co již máme a v budoucnosti chceme ještě míti.

Zvláštní zájmy před jinými národy rakouskými měli bychom jen tenkrát, kdybychom měli zvláštní území celní zemí koruny české, a i pak byly by zájmy naše totožnými se zájmy Němců zde usedlých, leč bychom chtěli a mohli zájmy ty potlačiti. Ale, odpusťte, jako praktický národohospodář nebudu přece o zvláštním území celním zemí koruny české mluvit, a nebudu přání jen na jeho základě možná vyslovovati dnes, kdy jeho uskutečnění jest takřka nemožné; to musím přenechati národním hospodářům budoucnosti, neboť státoprávní ideje politické naprosto nelze přenášet na pole hospodářské, pokud ideje ty fakticky nejsou uskutečněny.

Ostatně upřímně řeknu, že bych si samostatného celního území zemí koruny české ani nepřál, neboť nevím, co bychom s ním počali bez ohromných škod hospodářských.

Doufám, velectení pánové, že jsem dokázal, že nějakých zvláštních hospodářských zájmů českých, rozdílných od zájmů jiných národů a zejména od zájmů Němců v zemích koruny české usedlých v otázce vyrovnací i v otázce celního tarifu nemáme, a že konstrukce takových zájmů je pouhá fráse, poněvadž při vyrovnání jde o podmínky výrobní a odbytové státem dané, které pro různé národy různě upravovati naprosto nelze a na jichž pro-

spěšném a řádném upravení mají všechny národy v této polovici říše usedlé zájem stejný. Jen intensita těchto zájmů může dle většího neb menšího hospodářského rozvoje býti různá.

Pražské obchodní a živnostenské komoře a českým komorám vůbec byla také činěna výtky, že při podání dobrého zdání o novém celním tarifu nedbaly dostatečně zájmů českého průmyslu.

Výtka ta učiněna — jak už u nás zvykem — sice co nejostřeji, ale beze všech důkazů, že je oprávněna, a beze všeho udání, zdali se vlastně tato podpora českého průmyslu mohla vůbec a jak se měla státi.

Byl jsem referentem pražské obchodní komory ve věci té, a chci tedy několik slov ke zmíněné výtce promluvit, ne snad, abych podával nějaké ospravedlnění, ale abych ukázal, jak málo promyšlena byla tato výtka, která se také týče věci, o které právě jednáme.

Aby byla zmíněná výtka oprávněna, musila by míti dva pevné základy; především ten, že tu nějaký zvláštní český průmysl vůbec jest a že v mezích celního tarifu nějaké zvláštní zájmy má, dále ten, že bylo v dobrozdání komor vůbec možno, zájmy ty vytyčit a chránit, a že se tak nestalo.

Co jest český průmysl? Jest to ten, který jest representován českým podnikatelem? Pak český průmysl zvláštní vůbec nemáme, neboť není průmyslu, který by byl výlučně neb velkou většinou v rukou českých podnikatelů. Ani hospodářské průmysly, které tak rádi za české vydáváme, nejsou českými.

Hospodářské lihovary mají zrovna tak němečtí jako čeští, haličtí, slovinští, vlaští atd. statkáři, a hospodářské zájmy jich všech jsou úplně totožny, jak projevují souhlasné enunciaci jejich různých spolků. V Čechách je utrakvistický spolek lihovarnický, důkaz to, že Češi a Němci v něm nemají odlišných zájmů hospodářských. Z průmyslových melasových lihovarů a z rafinerií líhu je jen jeden podnik v rukou českých. Pivovary jsou české i německé v relativně stejném počtu — odbyť piva je skoro vesměs čistě lokální, od národnostních poměrů dosti neodvislý; naše exportující pivovary, především plzeňské, jsou jeden úplně německý a ostatní dva až úzkostlivě utrakvistické k vůli ohledu na Němce doma i v cizině.

I pivovarský spolek v Praze je utrakvistický; sládci čeští i němečtí v něm hospodářsky svorně působí a sládci čeští zúčastňují se i ústředních schůzí celorakouských, právě tak, jako to činí i hostinští, cukrovarníci, řepaři, krejčí atd. Cituji tu jen případy z doby nejposlednější a mohl bych uvést tucty případů dalších, kde ve věcech hospodářských se sešli čeští i němečtí, polští atd. velkoprávníci, střední i malí živnostníci a obchodníci, a kde mezi nimi byla naprostá shoda ve věcech hospodářských.

Tu máte přece nejlepší důkaz, že konstruování zvláštních hospodářských zájmů českých (pokud jde o všeobecné podmínky výroby a odbytu) je umělé a nesprávné.

Leč dále k věci.

Mlýny jsou české i německé, velkomlýny většinou německé; všechny mlynářské spolky v Rakousku táhnou za jeden provaz. Pak máme cukrovary. Ani tento průmysl není u nás většinou v českých rukou; surovarny jsou české i německé, a rafinerie převážnou většinou německé. Spolek cukrovarnický je utrakvistický.

Čekanku suší Češi i Němci a prodávají ji továrnám na kávové náhražky, většinou německým.

A tak je tomu u všech odvětvích průmyslu; žádné z nich není výlučně v rukou podnikatelů českých, žádné není české v tomto slova smyslu.

Ale podobně je tomu i u Němců, ani oni nemají celé průmysly výlučně v rukou svých. Ani ten textilní průmysl není již jejich doménou, neboť spolek českých textilníků dle zprávy začátkem října 1902 vydané uspořádal mezi členy svými statistické šetření, jehož se zúčastnilo 147 závodů textilních.

Jen 130 vyplnilo však dotazníky úplně. Těchto 130 závodů zaměstnává celkem 19.797 osob. Dle zprávy spolku neobsahuje ale statistika ta ani polovinu českých závodů textilních, takže nechybíme, počítáme-li počet osob v českých závodech textilních na 40.000. Podle statistiky úraz. pojišťovny je v celém rak. text. průmyslu zaměstnáno asi 250.000 osob, počítáme-li k tomu i domácí pracovníky cifrou zajisté velikou 150.000, obdržíme celkem 400.000. Čeští průmyslníci textilní zaměstnávají tedy asi desetinu celého rakouského textilního dělnictva.

Ale němečtí textilníci zaměstnávají přece také české dělníky. Podle statistiky úraz. pojišťoven měl textilní průmysl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku asi 220.000 osob, k čemuž dlužno připočísti ještě pracovníky domácí počtem nejmeně 80.000, což dohromady dává 300.000. Z těch budou snad celé dvě třetiny, tedy asi 200.000 Čechů, čili: celá polovice rakouského textilního průmyslu interesuje Čechy přímo. Neboť o tom zajisté nemůže býti sporu, že český národ jest interesován při průmyslu nejen v osobách českých podnikatelů, ale i v osobách českých dělníků.

Přecházím k průmyslu strojnickému.

V Praze a předměstích, na Kolínsku, Hořovicku, Pardubicku, Roudnicku, Jičínku, Kr. Hradecku, Budějovicku jsou celé řady českých závodů strojnických, nehledě k velkému počtu porůzných závodů v jiných místech Čech a Moravy.

Myslím, že dobrá polovice podniků těch v Čechách a na Moravě je v rukou českých, a jsou mezi nimi závody veliké a jména slavná. Spolek strojíren v Čechách je utrakvistický a mezi Čechy a Němci v něm nebylo nikdy různých zájmů hospodářských.

A což dělnictvo? U nás jsou závody strojnické nejvíce soustředěny v Praze, Plzni a Brně. Můžeme říci, že daleko největší část dělníků v těchto závodech zaměstnaných jsou Češi. A poněvadž

počet dělnictva v závodech stroj. a pod. v Čechách a na Moravě obnáší nejméně 36.000 a mzda jim vyplácená asi 36 mil. K, vidíme, jak velice jest český národ jako takový na prosperitě strojnického a příbuzného průmyslu interesován.

A chemický průmysl? Toť přece jeden z průmyslů, ve kterém čeští podnikatelé velmi čteně jsou zastoupeni; vždyť máme dokonce dva české spolky chemické v Praze!

Zkrátka, není snad průmyslu, který by nebyl také v rukou českých podnikatelů, ale není žádný exklusivně neb speciálně český průmysl.

Co pak se týče dělnictva, můžeme směle říci, že větší část průmyslových dělníků v Čechách a na Moravě, ba i ve Vídni jsou Češi.

Český národ jest tedy na rozvoji průmyslu velice interesován, ale nějakého exklusivně českého průmyslu nemáme.

První základ učiněné výtky tedy odpadá; ale i kdyby tu byl, nebylo by základu dalšího, totiž zvláštních zájmů českých v oboru celního tarifu; neboť celní tarif upravuje státem dané podmínky výrobní a odbytové, a ty jsou a musí býti pro celé celní území stejné. Neboť, táži se, jak bychom mohli českému průmyslu v oboru celního tarifnictví vyhraditi nějaké zvláštní místo? Přece jen tak, kdybychom dali českému průmyslu a českým výrobkům nějaké zvláštní celní sazby anebo zvláštní nějaké celní výhody. V našem celním tarifu by to nic platno nebylo, poněvadž přece celní sazby, které uvalujeme na cizí dovoz k nám, nemohu vůbec diferencovati podle různých národností našich. Také celní výhody se uzákoňují všeobecně a ne pro jednotlivé závody; aby takové výhody českým závodům neušly, je pak věcí jednotlivého případu.

Zbývá tedy vymožení nižších cel pro český průmysl v cizích státech. O tom komory ještě nejednaly, poněvadž jednání o smlouvy není ještě zahájeno, ale zmíním se i o tom. Jest po názoru někoho mezi Vámi možno, aby cizí stát, Německo nebo Rusko, poskytly českým výrobkům nižší cla, než německým anebo jiným výrobkům z Rakousko-Uherska? Nemožnost toho je tak jasná, že je každé další slovo o tom zbytečno.

Až budeme míti samostatný, ryze český stát a samostatné, ryze české celní území, pak teprve budeme moci našemu průmyslu zvláštní výhody v oboru celního tarifu poskytnouti. Ale dříve je žádati, bylo by poněkud přestřeleno, a k tomu zde aspoň komory nejsou.

Výčitka komorám učiněná měla by tedy smysl jen potud, kdyby se mohlo dokázati, že komory opominuly chrániti zájmy nějakého průmyslu většinou v českých rukou se nacházejícího, že by tedy příkl. nebyly mu poskytly dostatečné celní ochrany. Ten důkaz arci veden nebyl a také veden býti nemůže, poněvadž takové opomenutí se nestalo.

Bylyť o tom v českých komorách nejen předchozí schůze praesidia, klubů a kancelářů komorních, nýbrž i referenti sami si ponechali dotyčné důležitější referáty buď sami, aneb dbali o to, aby cizí referenti přišli také sem, o přání našich lidí se informovali a pak jich také pokud možno dbali.

Ostatně pisatel dotyčné zprávy dobrozdání komor, které kritizuje, patrně ani nečetl; jinak by nebyl mohl tvrditi, že ve sboru komor je zastoupena jen komora pražská, když je tam i plzeňská i budějovická; jinak by nebyl mohl tvrditi, že komory navrhuji opět vysoká cla železářská, když navrhovaly snížení jejich; nebo že navrhuji vysoká cla textilní, když textilní průmysl (jeden z těch, které s dosavadním tarifem jsou skoro úplně spokojeny) nežádal skoro žádné a žádné důležité zvýšení, ba někde sám i snížení cel navrhoval; jinak by nebyl mohl tvrditi, že je v dobrozdání komor tendence užšího splnutí s Německem, když z něho opak vychází a když právě pražská komora sama proti tendenci té slavnostně a veřejně protestovala za souhlasu i svých členů německých.

Ostatně ani německý průmysl jako celek, ani německé obchodní komory (ani liberecká) nevyslovily nikdy přání po celní unii s Německem. Někteří jednotlivci neb ojedinelá odvětví (která na odbytišti německém jsou velice interesována), která snad přání taková vyslovila, jsou právě výjimky.

Proti vyšším clům na stroje, jejichž výroba je namnoze v českých rukou, přece ani pisatel zmíněné zprávy nebude nic namítati, doví-li se, že skoro čtvrtina celkové domácí spotřeby se sem — často zcela zbytečně — přiváží z cizozemsku.

Bylo by tedy, myslím, lépe pro národohospodářskou informaci našeho národa, kdyby podobné zprávy byly psány teprve po dobrém rozmyšlení a při nejmenším po přečtení toho, co se kritizuje.

Na podobné chybě, že nedomyšleno to, co napsáno, zakládá se také názor, i některými vlivnými listy hlásaný, že totiž na př. »zájmy naše jsou totožny s uherskými zájmy«, že »Uhři vlastně hájí zájmy naše«, že »my jsme převahou národ agrární« a pod.

Chyba záleží především v tom, že stotožňuje se podnikatel s průmyslem. Na př. podnik, který bych mohl jmenovati, který je v rukou německých, zaměstnává 4000 dělníků, skoro vesměs Čechů, kterým vyplácí ročně 4,800.000 K.

Při tom jsou $\frac{2}{3}$ jeho úředníků, techniků atd. Češi. Ti s tantiemi atd. mají služného ročně nejméně 300.000 K. Dohromady obnáší tedy mzda a služné přes 5 mil. K.

Podnikatel sám, když závod výborně jde, vydělá 160.000 až 200.000 K. Tu stojí tedy 200.000 K. naproti 5 mil. K.

Ten jednatel by ztratil arci mnoho, kdyby zašel jeho podnik, ale on tu ztrátu snese; přes 4000 našich bylo by potom však bez chleba a příjmů našeho národa by ubylo o 5 mil. K. A to je přece také věc, kterou dlužno uvážiti.

V Čechách je v továrních závodech průmyslových — vyjímám tu všechny pracovníky domácí a ovšem také živnosti stavební a

jiné podobné — zaměstnáno okrouhle 400.000 dělníků, kterým se vyplácí roční mzdy okrouhle 245 mil. K. — Data tato, která čerpám ze statistiky úrazové pojišťovny, jsou pravděpodobně ještě nižší než skutečnost.

A rovněž nebude snad vysoko počítáno, pravím-li, že tři čtvrtiny tohoto dělnictva jsou Češi, tedy 300.000 osob, které mají arci také většinou rodiny neb příbuzné, jež vydržují.

Připočteme-li k tomu domácí pracovníky a jich rodiny, můžeme říci, že nejméně jeden milion Čechů v Čechách je se stannoviska dělníkova na zachování a zvelebení průmyslu přímo interestováno, poněvadž by jeho zánikem pozbylo jediný pramen své výživy, který mu skýtá ročně aspoň 200 mil. K.

Nelze tedy říci — i kdybychom neměli naprosto žádných průmyslníků českých — že zájmy průmyslové jsou čistě německé, neboť už k vůli úředníkům a dělníkům má náš národ na průmyslu ohromné zájmy.

Ostatně dokázal jsem, že i našich podnikatelů je již dnes mnoho a zajisté chceme i dále a ještě více jich mít. Ba my je musíme mít, chceme-li pokročit. Neboť agrární národ jest chudý národ; průmyslový národ jest bohatý národ. Nejlepší důkazy toho jsou ubohé, většinou agrární státy, jako Bulharsko, Srbsko, Rumunsko. Dovolím si ostatně ukázati příklad na Rakousku.

Hodnota celkové agrární produkce rakouské poloviny říše páčí se na 2 miliardy K; naproti tomu, jak jsem dovodil již dříve, průmyslová produkce na 5—5½ mil. K.

Při posledním sčítání lidu konstatován v král. Českém vzrůst obyvatelstva z 5·8 na 6·3 milionu. Počítal jsem, jakým poměrem participují na tomto vzrůstu okresy, ve kterých je po větce zemědělství, a okresy, ve kterých je více průmysl rozšířen. A tu jsem shledal, že v okresích převážně zemědělských, ač jsou počtem i rozlohou větší, než okresy průmyslové, roku 1900 nenastal žádný vzrůst obyvatelstva (zůstalof v nich 2½ mil.), kdežto v průmyslových okresích vzrostl počet obyvatel z 3⅓ na 3¾ mil. Okresy průmyslové jsou také daleko hustěji obydleny a rychleji rostou než zemědělské. Tak příkl. připadá na 1 km² v Ústí n. L. 284 (dříve 220), v Mostu 255 (dříve 172) obyvatel, v Jablonci 402 (dříve 339), v Kladně 246 (dříve 208), v Náchodě 227 (dříve 195); oproti tomu zemědělské okresy jsou řídce obydleny a pomaleji rostou neb dokonce klesají, na př.: Krumlov r. 1900 56 (dříve 55), Selčany 76 (dříve 80), Třeboň 62 (58), Blatná 71 (73), Milevsko 62 (63) atd.

Dovolím si ještě ukázati na poměr země, kterou můžeme považovati za zemi v našem mocnářství nejprůmyslnější, k zemi, kterou můžeme považovati za zemi zemědělskou, na Čechy a Halič.

Čechy mají rozlohu 5·2 mil. hektarů, Halič 7·8 mil.; v rozloze mají se tedy k sobě jako 66 ku 100. Plocha rolí osetých v Čechách a v Haliči má se k sobě jako 69:100, obyvatelstvo jako 75:100.

Avšak přímé daně v Čechách a Haliči placené mají se k sobě jako 256:100, z toho viděti, že ač plocha i obyvatelstvo Haliče je větší, je daň přímá v Haliči placená přece daleko menší než v Čechách.

Daně realní mají se k sobě jako	205:100
v tom pozemková	216:100
osobní pak	384:100
v tom výdělková	524:100
a daň z příjmů beze státních platů služebních .	357:100

V Čechách platí se totiž osobní daně z příjmů (nepočítaje v ni daň od státních a dvorních pokladen přímo strženou, tedy daň placenou ze státních platů služebních) skoro 4 mil. K, v Haliči pouze něco přes 1 mil. K. Užil jsem tu oficielních dat z r. 1899.

Při tom nesmíme zapomínati, že velká část daně z příjmu placené ve Vídni připadá vlastně na účet Čech, poněvadž celá řada podnikatelů, akcionářů, správních radů, ředitelů atd. prům. závodů, bank, železnic atd. v Čechách provozovaných sídlí ve Vídni a tam platí daň z důchodů plynoucích z těchto závodů, daň tedy, která musí být přičtena na prospěch Čech. Poměr 357:100 není tedy fakticky správný a převaha Čech je daleko větší.

V Čechách vyplácí se dělníkům v továrním průmyslu zaměstnaným na mzdě ročně 245 mil. K, v Haliči ani ne 23 mil. K.

Mám za to, že jsem dosti přesvědčivě daty těmito ukázal, že průmysl činí zemi skutečně bohatší nežli pouhá produkce agrární.

A poněvadž vždy byl a vždycky bude podkladem hospodářského, kulturního a také politického pokroku v první řadě blahobyt hmotný, musíme i my tohoto blahobytu se domoci, chceme-li si zabezpečiti také pokrok politický.

Nepotřebuji ubezpečovati, že pro to, co jsem řekl, nejsem nijak nepřitelem zemědělství a jeho skutečně oprávněných zájmů; vždyť sám přiznávám, že přiměřené zvýšení cel agrárních bude nutno, že bude prospěšno pro zemědělství a že nebude škodlivě průmyslu. Nevidím také nikde zásadného rozporu mezi zájmy průmyslu a zájmy agrárními; průmysl nevylučuje a nechce vyloučiti zemědělství z výrobních stavů státních, průmysl nechce ničiti existenci zemědělstva, ale právě tak nechce, aby chráněny byly pouze zájmy tohoto na škodu zájmů průmyslu. Shoda mezi oběma, zejména na poli celního tarifu, není nijak nemožná a není žádnou utopií.

A v tom vidím také budoucnost našeho českého národa, který není dnes více národem zemědělců. Nejen česká práce, ale i přemnoho českého kapitálu je dnes už investováno v podnicích průmyslových, živnostenských a obchodních.

Čím více národ náš v tomto směru poroste, tím lépe mu bude i politicky. Nesmí býti tedy úkolem naší delegace chrániti jen zájmy agrární, neboť tyto nejsou totožny se zájmy celého našeho národa.

A pokud se týče zvláštních exklusivně českých, od jiných odlišných zájmů při vyrovnání neb celním tarifu, konstatuji opět, že zájmů takových za daných poměrů státoprávních není.

Zvláštních zájmů českých lze po mém názoru šetřiti všeobecně jen dobrým využitkováním stávajících všeobecně platných předpisů a podmínek, k čemuž zajisté i komory české plnou měrou přispívají. Jinak je tomuto šetření zvláštních zájmů českých otevřeno pole velmi široké v podporování podnikavosti, odbytu, úvěru atd. Český podnikatel, český konsument, české peněžní ústavy, české školy, musea, komory, spolky atd. mají tu působnost velikou a vděčnou. Ale to ovšem nesouvisí s předmětem dnešní přednášky, a proto se zde o tom šířiti nemohu.
